

ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ БАНКІВ В УКРАЇНІ

© Фалюта А.В., 2007

Досліджено фінансову стабільність банків, її суть та значення. Визначено роль, напрями та інструменти державного нагляду в забезпеченні стабільного функціонування банків. Виділено чинники, що впливають на фінансову стабільність та обґрунтовано їх вплив. Подано практичні рекомендації щодо перспектив розвитку і шляхів зміцнення фінансової стабільності банків в економіці України.

Financial stability of banks, its essence and meaning is analyzed in the abstract. The role, directions and instruments of the state control over banks stability are viewed. Factors having impact on financial stability are observed and their role is taken into consideration. The author suggests some practical recommendations on the perspectives of bank system development and ways of fostering their stability in Ukrainian economics.

Постановка проблеми

Орієнтація України на вступ до Євросоюзу вимагає створення умов стійкого зростання національної економіки. Значна роль у цих процесах належить банківській системі, за допомогою якої досягається цінова стабілізація, задоволення потреб економіки в кредитних ресурсах, поживляється ділова активність. Успішне функціонування банківської системи загалом залежить від фінансового стану кожного окремого банку, його здатності протидіяти негативним чинникам та динамічно розвиватись.

Події осені 2004 року, що сколихнули усю банківську систему України і мало не призвели до її краху, показали неспроможність банків самостійно протидіяти багатьом чинникам зовнішнього середовища і підірвали їх фінансову стабільність. Тільки втручання НБУ допомогло врегулювати ситуацію. У цих умовах принципового значення набуває проблема зміцнення фінансової стабільності банків. Розвиток системи українських банків дедалі з більшою очевидністю вимагає від керівництва переходу від інтуїтивного, стихійного управління фінансовою сталістю до виваженого, обґрунтованого та професійного, такого, що спирається на певну науково-теоретичну базу.

Багаторічні спостереження краху банків переконують, що банк не одразу втрачає свою фінансову стабільність і не одразу стає банкрутом, – проблеми починаються з нестачі ліквідності. Однак у постійному конфлікті між способами видати якомога більше кредитів, щоб забезпечити високу норму прибутку, і підтримкою потрібного рівня ліквідності, найчастіше перемагає перше. У зв'язку з цим проблема підвищення ефективності управління фінансовою стабільністю і ліквідністю банків, а також аналіз фінансового стану банку як ділового партнера є гостро актуальною у діловому та науковому світі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій

Велике значення вирішення питання фінансової стабільності банків для України зумовило постійну увагу наукових кіл до різних її аспектів. Важливий внесок у вирішення низки завдань фінансової стабільності банківської сфери зроблено у працях Василика О.Д., Гальчинського А.С., Дзюблюка О.В., Заруби О.Д., Кочеткова В.М., Міщенко В.М., Мороза А.М., Примостки Л.О., Реверчука С.К., Савлука М.І. та ін. Вивчення праць вищезазваних вчених дає змогу ґрунтовно підійти до з'ясування сутності поставленого наукового завдання, а також виявити питання, що залишились невисвітленими. Зокрема, невпорядкованими є понятійний апарат, не вирішено питання обґрунтування перспектив розвитку і шляхів зміцнення фінансової стабільності. Потребують доопрацювання та систематизації склад та структура чинників, що впливають на фінансову стабільність банків.

Постановка цілей

Це дослідження має на меті удосконалити науково-практичну базу забезпечення фінансової стабільності банків України в світлі державної інноваційної політики. Для реалізації зазначеної мети в роботі розв'язуються такі основні завдання:

- з'ясувати економічну природу фінансової стабільності банків, її сутність, значення та співвідношення з поняттям фінансової стійкості;
- визначити роль, значення, напрями та інструменти державного нагляду в забезпеченні стабільного функціонування банків;
- виділити головні чинники фінансової стабільності банків в умовах трансформації української економіки;
- обґрунтувати практичні рекомендації щодо забезпечення фінансової стабільності банків України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу

Стан та перспективи функціонування фінансових інститутів на ринках капіталу мають важливе значення для національної економіки. Саме тому кредитно-банківська сфера є об'єктом прискіпливого нагляду і регулювання з боку держави. У кожній країні діє система правових актів, які регламентують різні аспекти банківської діяльності, роботу небанківських кредитно-фінансових установ, фондових бірж тощо. Особливості історичного розвитку і дія різних політико-економічних чинників обумовили специфіку національного банківського і фінансового законодавства, форми і методи контролю за роботою банків.

В умовах загальної політичної, економічної і соціальної нестабільності на перший план виходить підтримка фінансової стабільності банків на належному рівні. Адже саме вона є важливою характеристикою економічної діяльності банку в ринковому середовищі і головною умовою його ефективного функціонування. Тому кожен банк прагне стабільності у своїй діяльності, яка і забезпечує його розвиток. Чим стабільнішим є кожен банк, тим стабільніші уся банківська система та її фінанси.

Аналіз поглядів вітчизняних та зарубіжних економістів на визначення сутності фінансової стабільності банків та ролі у її забезпеченні держави неоднозначні. Зокрема часто поняття “стабільність” і “стійкість” ототожнюють. Незважаючи на усю схожість цих понять, вони все ж є різними. Стабільність передбачає наявність певного терміну функціонування банку і пов'язану з ним динаміку його розвитку. Банк, що стабільно розвивається, ніколи не буде мати різких підйомів чи спадів. Своєю чергою, стійкість – це здатність банку протистояти внутрішнім та зовнішнім дестабілізуючим чинникам. Стійкість є однією зі складових, що забезпечує стабільність банку.

Банківська система України відіграє важливу роль у формуванні ринкових відносин, здійсненні структурних перетворень, економічному піднесенні країни. В останні роки значно збільшився її вплив на реальний сектор економіки, саме вона значною мірою визначає швидкість, якість і широту економічного зростання.

Як регулятори грошового обігу і центри акумуляції грошових ресурсів та їх перерозподілу банки мають важливі важелі впливу на фінансову, інвестиційну, виробничу та інші сфери економіки. Однак цю свою роль банки зможуть реалізувати тоді, коли у суспільства не буде жодних підстав для сумнівів у їх стабільності, а партнери, вкладники та інвестори будуть впевнені у надійності банків. Очевидно, що забезпечити стійке функціонування банків та виконання ними важливих суспільних функцій може ефективний нагляд за їх діяльністю з боку держави [1, 3].

На наш погляд, головною метою банківського нагляду, який згідно з законодавством здійснюється Національним банком України, є безпека і стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. Розв'язання саме цих завдань дасть змогу посилити надійність банківської системи та забезпечити динамічний розвиток вітчизняної економіки.

НБУ здійснює нагляд за діяльністю банків, їх відділень, філій, представництв на території України. Він спрямований на забезпечення стабільності банківської системи, захист інтересів вкладників шляхом зменшення ризиків в діяльності банків. Зміст нагляду визначається повноваженнями, встановленими законом України “Про банки і банківську діяльність”.

Система нагляду спрямована на скорочення внутрішніх і зовнішніх ризиків [2]. Серед зовнішніх виділяють ризик ліквідності, валютний ризик, ризик облікової ставки та ризик по цінних паперах. До внутрішніх належать комерційні ризики, пов'язані з людським фактором (кваліфікація

персоналу і ділові якості керівників, виконавча дисципліна та якість аудиторської служби тощо), а також операційно-технічні ризики, які відображають ступінь працездатності систем, що забезпечують зовнішню роботу банку: системи безпеки, бухгалтерського обліку, матеріально-технічних засобів, засобів зв'язку тощо. На зниження внутрішніх ризиків спрямовані процедури реєстрації банків, ліцензування, внутрішні перевірки, інспекції діяльності банків.

Національним банком розроблено і доведено банкам для керівництва в їхній поточній діяльності низку нормативних документів, що регулюють їх діяльність, в тому числі інструкція "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні". Перехід банків України на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і звітності, запровадження цієї інструкції, спрямованої на підтримку фінансової стабільності банків через дотримання ними економічних нормативів, а також зобов'язання банків публікувати квартальні баланси, звіт про прибутки (збитки) і річну фінансову звітність забезпечує "прозорість" банківської системи України [3].

За допомогою економічних нормативів регулюються: абсолютний і відносний рівні власного капіталу; ліквідність балансу; диверсифікація активних і пасивних операцій [4]. Щоденно банки розраховують нормативи максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента, великих кредитних ризиків, максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру і наданих усім інсайдерам. Кожного місяця розраховуються нормативи адекватності регулятивного капіталу, ліквідності, інвестування в цінні папери окремо за кожною установою, загальної суми інвестування, ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку.

Значення нормативів залежить переважно від розміру власних коштів, від співвідношення їх та залучених коштів (чим воно більше, тим кращими будуть показники ліквідності, платоспроможності, достатності капіталу тощо). Однак необхідно відмітити, що надто високі економічні показники можуть свідчити про значні резерви у проведенні активно-пасивних операцій, які можуть бути використані для отримання додаткового прибутку. Тому метою аналізу додержання банком економічних нормативів є не тільки фіксація становища, а й виявлення існуючих резервів для нарощування обсягів банківських операцій. У зв'язку з цим аналіз додержання економічних нормативів має здійснюватися за такими напрямками: порівняння фактичних значень з нормативними; розгляд динаміки зміни показників, що аналізуються; виявлення причин зміни показників.

Вважаємо, що основна проблема стабільності банків пов'язана з нестабільною економікою України, яка робить тільки перші кроки у напрямку відкритого суспільства з метою знайти своє місце у світогосподарських відносинах. Ця проблема визначається насамперед стабільністю економічного середовища, яке оточує банк.

Отже, категорія "фінансова стабільність банку" відображає фінансовий стан банківської установи в існуючому середовищі. Звідси можна виділити основні параметри фінансової стабільності банку. До них належать: соціально-політична ситуація в країні, загальноекономічний стан держави, стан фінансового ринку, внутрішня стійкість банківської установи [5, с. 37].

Соціально-політична ситуація в країні визначається рівнем соціальної стабільності в суспільстві, впливом опозиції, фінансово-економічною і соціальною політикою, політичною орієнтацією уряду. Загальноекономічний стан виражається такими параметрами, як стан платіжного балансу країни, інвестиційний клімат, стан реального сектору економіки, масштаби тіньової економіки, рівень оновлення виробничих потужностей.

Стан фінансового ринку визначається попитом і пропозицією грошової маси, темпами інфляції та інфляційними очікуваннями, вартістю і порядком обслуговування державного боргу, рівнем дохідності ринку цінних паперів, валютнообмінним курсом національної валюти, грошовою емісією, спрямованістю грошово-кредитної політики Національного банку України. Внутрішня стійкість банківської установи включає в себе такі параметри: рівень банківського менеджменту, якість банківської стратегії, достатність капіталу, рівень професійної кваліфікації персоналу. Наведені чинники є загальними для усіх банків й істотно впливають на досягнення ними стану фінансової стабільності.

Банківська система України у 2005 році спрямовувала зусилля на зміцнення своєї фінансової стабільності та надійності за рахунок підвищення рівня капіталізації, зміцнення стабільності ресурсної бази шляхом збільшення частки довготермінових залучених коштів, формування резервів за активними операціями, зменшення обсягів проблемних кредитів та ризикованості банківських операцій. Разом із цим спостерігається тенденція до зниження показників достатності капіталу, що

пояснюється більш швидким зростанням активів, ніж капіталу. Недосформований резерв під кредитні ризики та зменшення фінансового результату деяких банків стали причиною скорочення обсягу регулятивного капіталу. Капітал банків зростає переважно за рахунок нарощування статутних фондів і субординованого боргу. Разом з поліпшенням якості активів та підвищенням ефективності їх використання спостерігається тенденція до зниження рівня процентної маржі та загальної дохідності активних операцій банків.

Для поліпшення фінансового стану та сприяння подальшому розвитку банків України, на нашу думку, необхідно: 1) нарощувати регулятивний капітал шляхом збільшення статутного капіталу та зниження рівня ризикованості активних операцій; 2) поліпшити якість активів за рахунок збільшення робочих активів; 3) проводити виваженішу процентну політику у поєднанні зі збалансованістю термінів повернення активів та зобов'язань; 4) поліпшити ефективність стратегічного прогнозування на основі бізнес-планування та бюджетування; 5) розширити спектр банківських операцій, зокрема за рахунок лізингових та факторингових операцій.

Серед головних напрямів розвитку вітчизняних банків з метою підвищення їх конкурентоспроможності та фінансової стабільності, слід виділити такі: 1) застосування процедури реорганізації банків через злиття середніх та малих банків; 2) здійснення реструктуризації великих банків із метою підвищення рівня капіталізації та поліпшення якості їхніх активів; 3) підвищення прибутковості банківських операцій за рахунок кредитування та обслуговування реального сектору економіки та населення; 4) поліпшення технологічності та комп'ютеризації банківських операцій; 5) підвищення рівня якості банківського менеджменту [6, с. 237].

У сучасних умовах практика регулювання банківської діяльності насамперед направлена на гарантування стабільності банків як фінансових посередників для захисту коштів вкладників та інвесторів. З цією метою накладаються суворі обмеження на створення банків та їх філій, ретельно контролюються ризики та коло здійснюваних операцій. Від банків вимагається виконання визначеного мінімального співвідношення власного капіталу та сукупних активів. Чим вища частка власного капіталу, тим сильніша позиція банку у разі зниження вартості активів.

Для створення умов, які б сприяли становленню і зміцненню фінансової стабільності банків в Україні, держава повинна вжити багато заходів законодавчого й нормативного характеру:

- створити спеціальне незалежне відомство, яке б займалося визначенням рейтингу банків і ознайомлювало з ним усіх зацікавлених осіб;
- створити при Асоціації українських банків банк даних про позичальників, в якому зберігалась би інформація про фінансовий стан суб'єктів господарювання, їх спроможність виплачувати проценти і погашати борги, а також реєстр гарантій і застав;
- сприяти усуненню законодавчих обмежень щодо участі банків у створенні інших фінансово-кредитних інститутів та фінансово-промислових груп шляхом злиття банківського, фінансового та промислового капіталу, утворення дочірніх банків. Це зумовить кардинальні зміни у банківському секторі України, прискорений розвиток ринку цінних паперів та виникнення зацікавленості у банків щодо участі в оздоровленні інших банків, санації як їх, так й інших суб'єктів господарювання;
- ввести у законодавчому порядку повнішу відповідальність акціонерів (учасників) банку за використання залучених банками коштів, оскільки сьогодні вони несуть відповідальність тільки в межах свого внеску, як це передбачено законом України "Про господарські товариства";
- внести зміни в нормативну базу щодо можливості відкриття кожним банком окремого субкореспондентського розрахункового рахунку, на якому були б сконцентровані лише власні кошти банку. Це унеможливить випадки блокування коштів клієнтів, що знаходяться на кореспондентському рахунку банку, і проведення розрахунково-касових операцій під час виконання рішень арбітражних судів про стягнення з власних коштів банку певних сум на користь позивачів.

Сьогодні в Україні на перший план виступають заходи, що сприяють раціональному веденню банківської справи, до яких належать стратегічні, превентивні, штрафні, санаційні тощо. Обґрунтовано необхідність підвищення ролі заохочувальних заходів, які б гармонізували державне регулювання та насичували його додатковим інструментарієм покращання фінансових позицій вітчизняних банків. Особливо актуальним це є для невеликих банків і банків із незначним терміном функціонування, що швидко досягли стабільних і високих показників діяльності.

Висновки

Держава має багато важелів впливу на фінансову стабільність банків і ефективно їх використовує. НБУ аналізує дотримання банками економічних нормативів, відрахувань в централізовані фонди і визначає ефективність регулювання державою банківської діяльності. Важливо відзначити, що Національний банк, маючи усю необхідну для аналізу інформацію, складає свої рейтинги, але не публікує їх.

Отже, державу цікавить насамперед стан і стабільність банківської системи. Практика регулювання банків передусім направлена на гарантування захисту коштів вкладників та інвесторів. І хоча сьогодні переважно використовуються заходи прямого втручання, в перспективі вони повинні набувати все більше ознак опосередкованого, із фокусуванням на досягнення фінансової прозорості, достатності та адекватності інформації. Досягти цих показників можна, врахувавши ряд пропозицій, наведених у цій статті.

Перспективи подальших досліджень

На нашу думку, в перспективі державне регулювання повинно набувати все більше ознак пруденційного регулювання із фокусуванням на досягнення фінансової прозорості, достатності та адекватності інформації, необхідної для прийняття відповідних управлінських рішень. Відповідно принципово новими напрямками державного регулювання варто вважати:

1) розроблення стратегічної програми розвитку банківського сектору, яке б забезпечувало не тільки досягнення фінансової стабільності, але й перехід до нових форм надання банківських послуг, що запроваджені у країнах з розвинутою ринковою економікою;

2) стимулювання банків щодо спрямованості на інноваційний розвиток, запровадження нових технологій, у тому числі в менеджменті;

3) забезпечення охоплення аналітичними технологічними засобами усієї регіональної мережі банків, їх філій та відділень.

1. Любунь О.С., Раєвський К.Є. *Банківський нагляд: Підручник* – К.: Центр навч. л-ри, 2005. – 416 с. 2. *Регулювання роботи комерційних банків Національним банком України* // www.bolshe.ru/unit/100/books/3970/s/1. 3. Закон України “Про банки і банківську діяльність” №2121-III від 07.12.2000 // www.nau.kiev.ua. 4. Постанова НБУ “Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні” №368 від 28.08.2001 // www.nau.kiev.ua. 5. Кочетков В.М. *Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти: Монографія.* – К.: КНЕУ, 2002. – 238 с. 6. Кочетков В.М. *Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах: Монографія.* – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 300 с.

УДК 339.97

О.В. Фарат, Р.Р. Гриник
ЛДІНТУ ім. В. Чорновола

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

© Фарат О.В., Гриник Р. Р., 2007

Охарактеризовано інвестиційний клімат України. Запропоновано шляхи підвищення його привабливості на основі розроблення стратегії забезпечення політичної, економічної та соціальної стабільності економіки.

Investment situation in Ukraine is characterized in this article. To attract more investment the government in a future long term develop a strategy providing economic and social stability of economy.